

Арсен Ђуровић, КОСМОЛОШКА ТРАГАЊА ЗА НОВОМ
ШКОЛОМ. МОДЕРНИЗАЦИЈСКИ ИЗАЗОВИ У
СИСТЕМУ СРЕДЊОШКОЛСКОГ ОБРАЗОВАЊА
У БЕОГРАДУ 1880-1905, Београд 1999, стр. 397

Арсен Ђуровић (Котор, 1959) спада у млађе међу не тако бројним историчарима српске историје XIX века. Први међу њима одважио се да приступи проучавању модернизацијских процеса у сфери просвете последњих деценија прошлог и првих година XX века. Тај темељни истраживачки захват резултирао је обимном, целовитом и зрело оствареном студијом која на тематско-хронолошки начин приповеда о напорима Београда и Србије да закораче у ново доба.

Модернизација друштва као неминовност епохе, било да је била добровољна или изнуђена, свесна или несвесна, планирана или стихијска, исказивала се као вишедимензионалан процес препун квантитативних и квалитативних промена и њихове међусобне повезаности. Део тих, на први поглед лаганих али по својој природи и последицама које су изазивали у животу појединца драматичних промена, захватио је генерације београдских средњошколаца али и њихове породице, професоре, средину и окружење у којој су проводили свакодневни живот. У питању је била промена која је из корена мењала начин живота, мисли, знања, хоризонте до којих је досегао "поглед" интелектуалног нараштаја.

Истраживање наведене теме уводи

истраживача и читаоца у једну од најзначајнијих области друштвеног развојка Београда крајем XIX века - образовање, у којој су се вишеструко преплитале појаве које су наговештавале долазак новог века. Средња школа, њени професори и ђаци били су својеврстан барометар који региструје све притиске и потресе у друштвеном животу града, земље и ширег балканског и европског окружења. У средишту истраживања колеге Ђуровића налази се васпитно-образовни процес у београдским гимназијама у годинама 1880-1905. У питању су деценије у којима је Србија отпочела свој самостални државни живот а Београд почео да добија обресе модерне европске престонице. У питању је био град сложене демографске структуре, уочљивих миграционих кретања, специфичне привредне производње, младих културних и научних установа, амбициозног грађанства које је хватало цивилизацијски корак са светом, елите која се формирала на најбољим европским школама.

Истраживање колеге Арсена Ђуровића је засновано на архивалијама похрањеним у Архиву Србије (14 фондова и збирки извора), Историјском архиву Београда (5 архивских фондова), Архиву САНУ (2 архивска фон-

да), Архиву Историског института, Педагошком музеју, Народној библиотеци Србије, Библиотеци града Београда, Педагошком музеју у Будимпешти. Заснивајући анализе на архивској грађи, аутор је веома успешно комбиновао непознате или мало коришћене историјске изворе (правна акта, записнике, годишње извештаје, одлуке, дописе државних установа, преписку, рукописну заоставштину и друго) са подацима из објављених извора (државописи, шематизми, статистике, извештаји, програми и статуту, наставни планови, закони и наредбе), увек инспиративном и важном мемоарском литературом, информацијама богатим часописима и штампом (16), незаобилазном научном литературом и критички претресеном политичко-полемичком публицистиком.

У анализи података до којих је долазио стрпљивим истраживачким радом колега Ђуровић је настојао да одгонетне на који начин Београд прихвата модернизацијске изазове који су стизали из Европе, како су ти утицаји остављали траг у укупном развоју града, да ли су они били она важна прекретница у друштвеном животу на прелазу два века? Идентификујући европске утицаје у васпитно-образовном процесу аутор је уложио напор да сагледа место и улогу елите по знању у формирању млађих генерација и просветитељском преображају Београда и Србије. Резултати до којих је досегао чине основну вредност ове књиге.

Већ наслови основних поглавља и ужих проблемских целина унутар њих говоре о ширини материје коју је Ђуровић обухватио својим радом. У уводним деловима текста (9-25 стр.) проговорено је о ауторовом поимању теорије модернизације, моделу средњошколског образовања у Београду, значају образовања на друштвени развој Београда и утицај модернизације.

Поглавље "Београд на раскрсници традиционалног и модерног" (25-120 стр.) уводи читаоца у свет некадашњег

Београда. Урбани изглед града, његова демографска структура, институције, привредни миље, комуникације и саобраћај, здравство, јавни и културни живот, образовање и наука само су неки од елемената о којима Ђуровић пише. У питању је "оквир" без кога се испитивани феномен модернизације у просвети не би могао нити разумети а још мање објаснити. Град који је био духовни, образовни и културни центар Србије, у кога је било загладено васколико српство био је средина коју су посећивали европски интелектуалци, у њему културно деловали бројни уметници, гостовали истакнути научници. "Град прелазник", у коме су утицаје Оријента убрзано истискивали модернизациони трендови Европе, живео је динамичним животом спајајући у себи Исток и Запад, XIX и XX век, традиционално и модерно.

Средишње поглавље рада, насловљено "Модернизација образовног система" (121-306 стр.) испуњава свеобухватна анализа система образовања краја XIX века. Пажња је поклоњена државној политици у образовању, писано је о утицају приватног капитала на образовни процес, анализиран је образовно-васпитни рад у средњој школи. У оквиру ужих тематских целина (има их 24) проговорено је о институцијама и њиховој функцији (Министарство просвете и црквених дела, Главни просветни савет, надзорна служба) школском законодавству, увек скромним финансијама, месту хуманитарних организација у школи, гимназији као модерном облику образовања. Применом компаративног метода осликане су школске прилике у земљама Европе из којих су стизали модернизацијски утицаји (Француска, Немачка, Аустро-Угарска). Посебан напор је учињен на идентификовању основних карактеристика у школском систему Србије, дата слика београдских гимназија, извршена анализа наставних планова и програма. Обрађени су истакнути београдски педагози, директори школа, про-

фесори. Није изостала ни анализа уџбеника и педагошке периодике. Захваљујући критичкој обради утврђених чињеница Ђуровић је понудио нова и занимљива тумачења развоја образовног процеса у Београду.

Последње поглавље рада носи наслов "Нова школа на раскршћу векова" (307-362 стр.). У том делу текста аутор проговара о "новој школи" и њеном утицају на друштвени развој Београда. Модел реалне гимназије, утврђен на прелазу века, постао је стожер средњошколског образовања у Србији. Из добре и јаке средње школе похрлиле су генерације српских ђака ка познатим европским универзитетима али и ка "Великој школи" (Београдском универзитету) настојећи да знањем мењају средину у којој живе. Анализе модернизационих ефеката и отпора променама указала је на дихо-

томност процеса у којима уз ново наставља да егзистира старо, уз модерно - конзервативно, уз урбано - аграрно, уз просвећено - заостало. Чиниоцима културног напретка - тим "амбасадорима образовања" - посвећена је посебна пажња. Уз закључна размишљања књига је опремљена резимеом на енглеском језику, богатим списком коришћених извора и литературе, регистром личних имена.

Истраживања колеге Арсена Ђуровића недвосмислено показују да је образовање у Београду и Србији крајем XIX века обезбедило победу модерног над традиционалним утврдивши да је то био корак у XX век. Тим знањима постају видљиви и други битни чиниоци који су у друштвеном погледу и уопште у укупном развоју Београда незауостављиво водили ка модернизацијским променама.

Др Љубодраг Димић